

Starověké Řecko

1) Staré řecké báje a pověsti

Starověké Řecko - starověké Řecko končilo na severu Olympem, na druhou stranu k němu patřilo pobřeží Malé Asie.

Náboženství

Náboženství starých Řeků bylo polyteistické. Řečtí bohové jsou krásní, silní a nesmrtelní, mají ale lidské vlastnosti (dobré i zlé).

Zeus (2. pád Dia) - nejvyšší bůh, hromovládce, sídlil na hoře Olymp. Jeho manželkou byla bohyně **Héra**, ochránkyně rodiny. Bratři Dia - **Poseidon**, bůh moří, a **Hádés**, bůh podsvětí. Další bohové: **Athéna** - bohyně moudrosti, války a ochránkyně města Athén, **Arés** - bůh války, **Afrodita** - bohyně lásky, **Artemis** - bohyně lovu, **Hermes** - posel bohů, ochránce obchodu, **Dionýsos** - bůh plodnosti a vína, **Apollon** - bůh věd a umění, **Demeter** - bohyně úrody. Otcem Dia byl Kronos („Čas“), který požíral své děti hned po narození, aby ho nemohly sesadit z trůnu. Zeus ale Krona nakonec svrhnul (před Kronem ho Istí zachránila jeho matka, Theia) a přinutil ho, aby vyplivnul své potomky. Héra byla velice žárlivá manželka, ale Zeus jí přesto neustále podváděl. Nemanželskými dětmi Dia byli mj. Apollón a Artemis. Bohové války byli dva - Athéna měla na starosti strategii a taktiku, Arés řídil bitevní vřavu. Athéna neměla matku, zrodila se přímo z Diovy hlavy.

Báje a pověsti

Homér - údajný autor dvou největších řeckých eposů. Podle tradice byl slepý. Homér pravděpodobně žil kolem roku 800 př.n.l. Podle tradice pocházel ze Smyrny (dnes Izmir v Turecku). Je možné, že „homérské“ eposy ve skutečnosti napsalo více autorů. Odysseu možná napsal některý z Homérových žáků.

Homérské eposy

Ílias - tento epos vypráví o trojské válce. Ta podle eposu trvala 10 let. Název eposu je odvozen od Ilios (Trója). K trojské válce pravděpodobně skutečně došlo, a to někdy kolem roku 1200 př.n.l. Tróju (v dnešním Turecku) vykopali na základě informací z eposu Ilias Němec **Heinrich Schliemann**.

Ilias: Paris, syn trojského krále Priama, unesl manželku spartského krále Menelaa, Helenu. Řekové podnikli proti Tróji trestnou výpravu. Vrchním velitelem řeckého vojska byl Agamemnon, mykénský král a bratr Menelaa. Řecký válečník Achilles se nejdříve kvůli sporům s Agamemnonem odmítl účastnit boje. Nakonec ale, po smrti svého přítele Patrokla, vytáhnul do boje a zabil po velkém boji Hektora, druhého Priamova syna a nejudatnějšího bojovníka Trójanů. Achilles se ovšem konce války nedožil, protože ho šípem do „Achillovy paty“ střelil Paris, a Achilles zemřel. Řekové nakonec zvítězili poté, co mazaný Odysseus vymyslel lest s trojským koněm.

Odyssea - vypráví o návratu ithackého krále Odyssea z trojské války, jeho cesta trvala rovněž 10 let.

Jiné řecké báje: Héraklés, Théseus, Daidalos a Ikaros, Prométheus, Perseus a Andromeda, lásón a Argonauti (o výpravě za zlatým rounem do Kolchidy), ...

2) Nejstarší řecké státy

A) Kréta

Kréta je největší řecký ostrov. Má ideální polohu - leží mezi Evropou, Afrikou a Asií, bylo tedy odsud z Evropy nejbližší k Blízkému východu a starověkému Egyptu.

cca 2000 - 1350 př.n.l. (data velmi sporná!) - **mínojské období** (Mínos byl legendární krétský král). **Nejstarší evropská civilizace!** Kréťané jsou národ neznámého původu! Vytvořili vyspělou civilizaci. Měli **tři druhy písma** - hieroglyfy, lineární písmo A a lineární písmo B. První dvě písma se nepodařilo rozluštit a jejich původ je neznámý. Lineární písmo B rozluštil Angličan Michael Ventris - zjistil totiž, že toto písmo je již psáno archaickou řečtinou. Kréťané asi žili v městských státech (palácích). Nejvýznamnějším palácem byl **Knóssos** (tzv. labyrint - vykopal ho Angličan Arthur Evans). Kréťané provozovali námořní obchod a ovládali moře široko daleko, proto nestavěli hradby. Posvátným krétským zvířetem byl býk, typickým symbolem byla dvojité sekera (řecky labrys - odtud slovo labyrint). Krétská civilizace zanikla kolem roku 1350 př.n.l., pravděpodobně díky vlně tsunami (výbuch sopky Théra kolem roku 1450 př.n.l. - datum velmi sporné) a invazi Achájů z řecké pevniny. Achájové už byli Řekové.

Tři hlavní vlny řeckého osídlení

2000 př.n.l. - Achájové, do Řecka prý přišli ze severu.

1500 př.n.l. (??) - Iónové

1200 př.n.l. - Dórové

B) Mykénské období (cca 1600 - 1200 př.n.l.)

cca **1600 - 1200 př.n.l.** - **mykénské období**. Z tohoto období pocházejí obrovské hrady a paláce - největší z nich byly Mykény a Tíryns. Mykény (na poloostrově Peloponés) vykopal Němec Heinrich Schliemann (nejznámějším jeho nálezem je tzv. „zlatá maska krále Agamemnona“). Lví brána v Mykénách - nejznámější stavba z tohoto období. Mykénská kultura byla silně ovlivněna krétskou.

C) Temné (homérské) období (cca 1200-800 př.n.l.)

Někdy kolem roku 1200 př.n.l. asi proběhla trojská válka. Kolem roku 1200 př.n.l. také přicházejí Dórové, což způsobilo přechodný úpadek, byli totiž na nižším civilizačním stupni vývoje. Část předchozích obyvatel před Dóry ustoupila do Malé Asie. Dórové postupně buď splynuli s původním obyvatelstvem, nebo původní obyvatelstvo vyhnali, anebo vytvořili vládnoucí vrstvu (Sparta).

3) Řecko v archaickém období (cca 800 př.n.l. - 499 př.n.l.)

A) Vznik řeckých městských států

polis = městský stát ve starověkém Řecku. Tvořilo ho město + blízké okolí. Městských států bylo v Řecku několik set. Často mezi sebou bojovaly a lišily se politickým zřízením:

1) tyranida (tyranis) = vláda jediného samovládce, tyrana. Slovo „tyran“ postupně získalo hanlivý význam, protože Řekové obvykle nesnesli samovládu tyrana dlouho. Raná řecká tyranis: tyran většinou omezil moc aristokracie. Opíral se o nespokojené vrstvy. Lid však tyrana snesl maximálně dvě generace a pak ho vyhnal.

2) oligarchie = vláda několika

3) aristokracie = vláda šlechty

4) demokracie = vláda lidu

nejvýznamnější řecké městské státy: Athény, Sparta, Korint, Théby, Efesos, Milétos.

Vrstvy řeckého obyvatelstva:

- 1) plnoprávní občané. Plnoprávný občan se musel narodit občanům příslušného státu. Plná práva měli pouze muži.
- 2) cizinci - přistěhovalci do řeckých států + jejich děti. Nebyli plnoprávní, ale byli svobodní.
- 3) otroci - nesvobodní. Otroci byli získáváni těmito způsoby: a) váleční zajatci, b) dovoz z ciziny, c) dlužní otroctví, d) narozením (dítě otroka).

Neřecké národy označovali Řekové slovem „barbaři“. Později udělali dvě výjimky - za barbary nebyli považováni Makedonci a Římané.

B) Velká řecká kolonizace

V archaickém období (po příchodu Dóřů) byl v Řecku klid → přelidnění. Rozloha orné půdy ovšem nešla zvýšit (Řecko je hornaté) → zakládání kolonií mimo Řecko, ve Středomoří a Černomoří. Mateřskému státu (zakladateli kolonií) se říkalo **metropole**. Jedna metropole založila často několik kolonií. Kolonie byly samostatnými městskými státy (nebyly to tedy „kolonie“ v dnešním slova smyslu), většinou ale udržovaly s metropolí čilé styky, a to především obchodní. Z kolonií se do Řecka dovážely hlavně suroviny a obilí, z Řecka do kolonií se vyvážely hlavně řemeslné výrobky, víno a olivový olej. Nejvýznamnější řecké kolonie: Syrakusy (Sicílie), Massalia (dnešní Marseille), Neapolis (Neapol), Odessos (Varna), Byzantion (Istanbul).

4) Sparta

Sparta (též **Lakedaimon**) byl městský stát v kraji Lakonie, na jihu poloostrova Peloponés. Byla rozlohou největším řeckým městským státem (rozloha cca 8500 km²). Vládnoucí vrstvu tvořili Dóřové, kteří si podmanili původní obyvatelstvo. Typická byla drsná, „spartánská“ výchova. Chlapci byli doma pouze do sedmi let věku. Pak jejich výchovu převzal stát. Vše ve Spartě bylo podřízeno potřebám armády. Spartané prosluli jako skvělí válečníci. Postižené děti házeli Spartané hned po narození ze skály. Rovněž ženy procházely přísnou výchovou, byly fyzicky zdatné a měly mnohem lepší postavení ve společnosti než ženy v Athénách.

Vrstvy obyvatelstva ve Spartě:

- 1) Spartané - plnoprávní občané, vládnoucí vrstva. Nepracovali, jen válčili (ve věku 20-60 let). Menšina obyvatelstva. Stát jim přiděloval půdu i s otroky.
- 2) perioikové - svobodní, ale neplnoprávní obyvatelé. Neměli podíl na řízení státu a nedostávali od státu přiděl půdy, museli však sloužit v armádě.
Spartané + perioikové = Lakedaimoňané (tvořili spartské vojsko)
- 3) heilóti - původní porobené obyvatelstvo. Bylo jich více, než spartánů a perioiků dohromady. Byli to otroci, nepatřili ale jednotlivcům, nýbrž státu, který je přiděloval i s půdou Spartánům.

Státní zřízení ve Spartě

Spartské zřízení údajně vymyslel bájný zákonodárce Lykúrgos. V čele státu stáli formálně **2 králové**. Byli to nejvyšší vojenští velitelé a měli i náboženské funkce. Dále zde bylo **5 eforů** - úředníci, volení lidovým shromážděním na 1 rok. Měli správní a soudní pravomoci. Mohli sesadit kteréhokoliv úředníka, včetně krále. Starali se také o státní pokladnu.

Rada starších (gerúsíá) - tvořilo ji 30 úředníků (2 králové + 28 dalších). Měli poradní a soudní pravomoci.

Lidové shromáždění (apellá) - tvořili ho všichni dospělí a plnoprávní Spartáné (muži). Lidové shromáždění volilo efory i členy rady starších, schvalovalo zákony, válku a mír. Ve skutečnosti mělo lidové shromáždění omezené pravomoci. Schvalovalo pouze návrhy zákonů, které předložila rada starších. Rada starších však mohla rozhodnutí lidového shromáždění zrušit!

Peloponéský spolek

Peloponéský spolek tvořila Sparta a její spojenci. Spojenecké smlouvy byly ovšem členům spolku (tj. jiným městským státům) Spartou vnuceny. Peloponéský spolek zabíral téměř celý poloostrov Peloponés. Sparta nezasahovala do vnitřních věcí členů spolku, ale velela spojeneckým vojskům.

5) Athény

A) Společenské vrstvy a státní zřízení v Athénách, vláda aristokracie

Athény - městský stát v kraji Attika. Uprostřed města stál opevněný pahorek - Akropole.

Společenské vrstvy v Athénách

Rozvrstvení společnosti bylo podobné jako ve Spartě, byl tu však důležitý rozdíl: otroci nepatřili státu.

1) občané - jen tito svobodní a plnoprávní obyvatelé vlastnili půdu a měli politická práva. Sloužili rovněž v armádě.

2) cizinci (metoikové) - svobodní, avšak neplnoprávní obyvatelé. Museli rovněž sloužit v armádě, neměli ale politická práva a nesměli vlastnit půdu. Většinou to byli řemeslníci a obchodníci. Občanství v Athénách se získávalo obvykle narozením. Výjimečně mohl cizincům za zásluhy občanství udělit sněm. Ženy v Athénách měly mnohem horší postavení než ve Spartě, obě pohlaví se spolu téměř nestýkala.

3) otroci - nesvobodné obyvatelstvo.

Státní zřízení v archaických Athénách

V 7. století př.n.l. vládla v Athénách aristokracie. Její moc však byla postupně omezována. **9 archontů** - 9 nejvyšších státních úředníků, něco jako vláda (každý z nich měl trochu jiné pravomoci). Byli voleni z řad aristokracie na 1 rok.

Areopag - aristokratická rada. Měla správní a soudní pravomoci. Členy této rady se stávali doživotně bývalí archonti.

Lidové shromáždění (sněm - ekklésiá) - zasedali v něm všichni plnoprávní občané.

Data se u starých řeckých dějin v různých pramenech velmi často nepatrně liší (viz alternativní data v závorkách)

B) Drakón, Solón a Peisistratovci

621 př.n.l. (624 př.n.l.) - Drakónovy reformy. **Drakón** byl archontem. Dal sepsat zákony, založené na obyčejovém právu. Charakteristické pro ně byli velmi tvrdé (drakonické) tresty. Zavedení zákonů omezilo vliv aristokracie.

594 př.n.l. (archontem v letech 594-593 př.n.l.) - **Solónovy reformy**. Solón byl aristokrat. Zabýval se však obchodem (velká výjimka, obchod normálně aristokracie neprovozovala!). Je rovněž prvním historicky doloženým athénským básníkem a je považován za jednoho z bájných 7 řeckých mudrců.

Seďm řeckých mudrců: 1.Kleobúlos z Lindu. 2.Solón z Athén. 3.Chilón ze Sparty. 4.Biás z Priéné. 5.Thalés z Milétu - slavný filosof a matematik, ale i politik. Dokázal předpovědět zatmění Slunce. Thaletova kružnice. 6.Pittakos z Mytilény. 7.Periandros z Korintu. Některé řecké prameny udávají trochu jiný seznam, ale Thalés, Solón, Pittakos a Biás se mezi 7 mudrců počítali vždy (Kronika lidstva).

Solón byl v roce 594 př.n.l. zvolen archontem s mimořádnou pravomocí. Zavedl řadu reforem, v nichž se snažil o kompromis mezi aristokracií a ostatními vrstvami společnosti.

Solónovy reformy

1) Zrušení dlužního otroctví. Dlužní otroctví bylo v Athénách nadále zakázáno. Staré dluhy byly zrušeny a otroci, kteří upadli do dlužního otroctví dříve, byli vykoupeni z otroctví státem.

2) Rozdělení občanů do 4 majetkových tříd. Podle toho, jaký měl občan majetek, mohl zastávat určitý úřad, majetku odpovídalo rovněž zařazení v armádě. Příslušníci nejbohatší třídy mohli zastávat nejvyšší úřady a v armádě sloužili jako jezdcí. Nejchudší (thétové) nemohli vykonávat žádné úřady, měli pouze právo zasedat na sněmu. V armádě pak sloužili jako lehkoobčerství nebo (později - za Themistokla - viz řecko-perské války) jako veslaři. Zavedení majetkových tříd znamenalo značný pokrok, protože přístup do úřadů už nezávisel na původu (urozenosti), nýbrž na bohatství.

3) Rada čtyř set (později Rada pěti set). Tento nový orgán měl správní pravomoci a tvořil protiváhu aristokratickému areopagu.

Rovněž byly zavedeny lidové porotní soudy, ke kterým bylo možné se odvolat proti rozhodnutí úředníků.

Tyranida Peisistratovců

Tyranida Peisistratovců trvala celkově (s přestávkami) mezi lety 561-510 př.n.l.

Peisistratos - vládl v Athénách kolem poloviny 6. století př.n.l. jako tyran (samovládce). Za jeho vlády došlo k rozkvětu hospodářství a obchodu. Razil nové mince (s obrazem Athény a sovy). Podporoval rolníky, omezil moc aristokracie. Po Peisistratovi vládli jeho synové **Hipparchos** (zavražděn roku 514 př.n.l.) a **Hippiás**. **Hippiás** byl roku **510 př.n.l. vyhnán z Athén - konec tyranidy Peisistratovců**.

C) Kleisthenés a počátky demokracie v Athénách

Kleisthenés - dostal se k moci v Athénách po vyhnání Peisistratovce Hippia. Provedl řadu demokratických reforem ve prospěch lidu, kterými zároveň omezil moc aristokracie. Položil základy athénské demokracie (demokracie = „vláda lidu“, tj. vládou všichni svobodní občané - muži). Po vyhnání Hippia proti sobě stáli představitel aristokracie Isagóras a představitel lidu Kleisthenés. Kleisthenés byl nejdřív Isagórem vyhnán z Athén. V letech 508-507 př.n.l. se však Kleisthenés vrací do Athén a Isagóras je naopak svržen. Teprve pak zavádí Kleisthenés ústavní reformy (Kronika lidstva).

Kleisthénovy reformy (též Kleisthénova ústava)

1)Územní organizace Athén. Rada čtyř set byla rozšířena na radu pěti set. Lidové shromáždění bylo rozděleno na **10 fýl (územních jednotek)**, podle kterých se pak „volilo“ (losem!) do rady pěti set - každá fýla vyslala celkem 50 zástupců.**Rada pěti set** pak řídila město. Před Kleisthénem bylo lidové shromáždění organizováno nikoli podle území, nýbrž podle rodů, což bylo pro aristokracii výhodnější. Ani po Kleisthénových reformách však

nebyla demokracie úplná - nejchudší obyvatelé (čtvrtá majetková třída, thétové) v radě pěti set nezasedali. Měli totiž pouze právo volit, nemohli však být sami voleni.

2) Ostrakismos - střepinový soud (ostrakon = střep). Tato instituce byla zavedena jako ochrana demokracie před novým zavedením tyranidy. Lidé psali na střepy jména osob, u kterých se obávali, že by se mohli stát novými tyrany. Pokud někdo dostal více než polovinu hlasů, byl poslán z Athén na 10 let do vyhnanství. Neztrácel však čest ani majetek - nebyl to trest, nýbrž prevence.

6) Řecko-perské války (499-449 př.n.l.)

Řecko-perské války spadají do **klasického období řeckých dějin - 499 - 338 př.n.l.**

499 (500) př.n.l. - povstání maloasijských Řeků proti Peršanům, počátek řecko-perských válek. V čele povstání stálo město Milétos. Povstání nakonec bylo perským králem Dáreiem I. Velikým potlačeno a Milétos byl srovnán se zemí (a jeho obyvatelstvo bylo prodáno do otroctví). Po potlačení povstání ovládli Peršané i Thrákii a Makedonii, čili již území na evropském kontinentě. Roku 492 př.n.l. bylo perské loďstvo zničeno v bouři u mysu Athos. Podle Kroniky lidstva však toto tažení nebylo namířeno přímo proti Řekům. Jeho výsledkem bylo právě připojení Thrákie a Makedonie k Persii, přičemž perské loďstvo ztroskotalo až při zpáteční plavbě.

První perská výprava proti Řecku - 490 př.n.l.

Záminkou k tomuto perskému tažení byla athénská pomoc řeckým povstalcům proti Persii v Malé Asii (zatímco Sparta tehdy pomoc povstalcům odmítla). Peršané vyslali proti Athénám loďstvo, které se vylodilo u Marathonu.

bitva u Marathonu - 490 př.n.l. Řekům velel athénský stratég (vojevůdce) **Miltiadés**, Peršanům král Dáreios I. Miltiadova taktika - slabý střed, silná křídla... → **vítězství Řeků**, Peršané odpluli. Podle známé legendy pak běžel posel Feidippides 42 km z Marathonu do Athén, zvolal „Zvítězili jsme!“ a poté zemřel vyčerpáním. Na jeho počest se dodnes běhá maraton. Po bitvě u Marathonu prosadil athénský stratég **Themistoklés** stavbu válečného loďstva, protože se oprávněně obával perské odvety. Vybudoval také nový athénský přístav - Pireus. Význam thétů vzrostl, neboť sloužili na válečných lodích (triéry - měly 3 řady vesel) jako veslaři.

Druhá perská výprava proti Řecku (480-479 př.n.l.)

Peršany vedl do války král **Xerxés**, syn Dáreia I. Perská armáda měla dvě části - loďstvo a pozemní armádu. Perská pozemní armáda přešla po pontonových mostech průliv Helléspont (dnes Dardanely). Proti Peršanům se tentokrát spojila většina řeckých států. Vrchní velení měla Sparta.

480 př.n.l. - pozemní bitva u Thermopyl. Thermopyly je soutěska na severu Řecka, kterou bránil spartský král Leonidas proti obrovské přesile. Jelikož zrádce ukázal Peršanům cestu přes hory, podařilo se Peršanům obejít řecké pozice. Část Řeků ustoupila, ale král Leonidas a jeho 1000 bojovníků (300 Spartánů + 700 jejich spojenců) padlo. Peršanů prý bylo asi 150000 (Pečírka). Místo památné bitvy u Thermopyl dodnes zdobí památný nápis: „Jdi, poutníče, a zvěstuj Lakedaimonským, že my tu mrtvi ležíme, jak zákony kázaly nám.“ Oběť Spartánů nebyla zbytečná, Peršané se zdrželi, čehož Řekové využili k evakuaci Athén a dalších měst. Řekové se stáhli za Korintskou šíjí. Peršané pak evakuované Athény vyplenili.

480 př.n.l. - námořní **bitva u Salamíny**. Salamína (řecky Salamis) je ostrov. Řeckému loďstvu velel Themistoklés. V bitvě zvítězily menší, ale pohyblivější řecké lodě. Themistoklés vlákal velké perské lodě do úžiny, kde nemohly dobře manévrovat.

479 př.n.l. - pozemní **bitva u Platají**. Řekové zvítězili. Plataje jsou kousek na sever od Korintské šíje, západně od Athén.

479 př.n.l. - námořní **bitva u mysu Mykalé**. Řekové v této bitvě zničili zbytky perské flotily. Mys Mykalé je v Malé Asii, kousek na sever od města Milétos.

Evropské Řecko bylo roku 479 př.n.l. zbaveno perské hrozby. Řekové ovládli Egejské moře, ale řecko-perské války pokračují!

478 (477) př.n.l. - byl založen **Athénský (Délský) námořní spolek** (námořní spolek = symmachie). Členy tohoto námořního spolku bylo několik desítek řeckých městských států. Velení v tomto spolku měly Athény. Spolek měl společnou pokladnu na ostrově Délos, spravovaly jí však Athény (a v roce 454 př.n.l. dokonce Athény převezly pokladnu spolku z Délu do Athén). Jednotliví členové spolku přispívali buď určitým počtem lodí, nebo penězi. Původně byl tento spolek (svou povahou ne obranný, nýbrž ofenzivní!) namířen proti Peršanům - proto se ostatní státy dobrovolně podřídily Athénám, které měly nejlepší loďstvo. Vzrůst moci Athén se ale nelíbil Spartě. Jak perská hrozba postupně slábla, přestalo členství v Athénské námořní spolku vyhovovat i většině jeho členů, protože měli oprávněný pocit, že Athény je utiskují.

449 př.n.l. - Kalliův mír - **konec řecko-perských válek. Řekové zvítězili a osvobozena byla nakonec i maloasijská řecká města**. Kalliás byl athénský vyjednaváč, který mír vyjednal. Tzv. Kalliův mír je prý historicky (podle Pečírky) nejistý, ale jeho výsledky ne - maloasijská řecká města se osvobodila od perské nadvlády a perské lodě měly zákaz vplutí do Egejského moře.

7) Periklés a vrchol athénské demokracie. Peloponéská válka

Periklés a vrchol athénské demokracie

Periklés vládl v Athénách v letech 443-429 př.n.l. Byl prvním z 10 stratégů (vojenských velitelů). Do této funkce byl v těchto letech volen každoročně. Periklés prosadil **peněžité náhrady** (platy, diety) pro nemajetné občany, pokud se zúčastnili sněmu nebo pokud zastávali státní úřad. Chudí si totiž dříve často nemohli dovolit zasedat v úřadě či ve sněmu, protože jejich pole by zatím neměl kdo obdělávat. Dal také práci chudině, kterou zaměstnal na veřejných stavbách nebo jako veslaře na válečných lodích. Zahájil také **obrovskou výstavbu Athén**. Athény byly v podstatě postaveny celé znova, protože v řecko-perských válkách byly Peršany zničeny. Za Perikla byl například postaven nejznámější řecký chrám, Parthenon. Nechal také vystavět dlouhé zdi, které spojovaly Athény s přístavem Pireus. Peníze na výstavbu sebral z pokladny Athénské námořní spolku (ta už byla od roku 454 př.n.l. v Athénách). Za Perikla vypukla Peloponéská válka. Během ní zemřel Periklés roku 429 př.n.l. na mor.

Peloponéská válka (431 - 404 př.n.l.)

Po řecko-perských válkách zůstaly v Řecku pouze dvě vojenské velmoci. Sparta (+ Peloponéský spolek) měla převahu na souši, Athény (+ Athénský námořní spolek) měly převahu na moři. Tyto dvě velmoci (včetně jejich spolků) bojovaly proti sobě během peloponéské války. Válka měla dvě fáze:

1. Archidámská válka (431-421 př.n.l.)

Ve sporu Korkyry a Korintu se Athény postavily na stranu Korkyry. Korint byl však členem peloponéskeho spolku → Sparta zaútočila na Attiku. Sparta měla na pevnině převahu, nebyla však schopná porazit Athény. Ty ovládaly moře a ukrývaly se za dlouhými zdi, spojující Athény s Pireem. Žádná velká bitva neproběhla a válka nakonec skončila nerozhodně. Umírněný athénský politik Níkiás nakonec uzavřel se Spartou mír → **Níkiův mír**. Tento mír obnovil status quo před válkou. Korkyra - též Kerkyra, Korfu. Archidámos byl spartský král, podle něj název této fáze.

2. Dekelejská válka (414-404 př.n.l.)

V roce 415 př.n.l. zorganizovaly Athény výpravu na Sicílii proti Syrakusám. Athénskému vojsku velel vojevůdce Alkibiadés. Jakmile Alkibiadés dorazil na Sicílii, dostal z Athén předvolání k soudu (byl v Athénách obžalován z hanobení soch). Alkibiadés výzvy neuposlechnul a přešel na stranu Sparty. Sparta využila situace a vyslala na Sicílii vojsko. Athéňané utrpěli na Sicílii porážku, kterou začal postupný úpadek námořní moci Athén. Athénští spojenci postupně začali opouštět Athénský námořní spolek.

Athény se vypravily proti Syrakusám, protože ty bojovaly proti jiným dvěma řeckým městům na Sicílii (Segesta, Selinunt), která byla spojenci Athén. Dekeleia byla pevnost u Athén, kterou Sparta obsadila. Odtud pak škodila Athénám. Alkibiadés změnil během války několikrát strany. Jeho strýcem byl samotný Periklés, byl přítelem filosofa Sokrata. Později zradil i Spartu a přešel zpět na stranu Athén. Pak byl však sesazen (velel athénskému loďstvu). Utekl k perskému satrapovi do Malé Asie, ten ho však nechal roku 404 př.n.l. zavraždit.

Sparta nakonec vybudovala loďstvo za perské peníze (!) →

405 př.n.l. - námořní **bitva u Aigospotamoi** („Kozí říčky“ - v Helléspontu). **Rozhodující bitva peloponéske války**. Athénské loďstvo bylo v bitvě úplně zničeno. Athény pak byly obklíčeny z pevniny i z moře a nezbylo jim, než se vzdát → v roce **404 př.n.l. Athény kapitulovaly**, čímž peloponéská válka skončila. Athény pak musely přijmout tvrdé spartské podmínky:

- 1) strhnout dlouhé zdi mezi Athénami a Pireem
- 2) mohly si ponechat jen 12 lodí, zbytek zabavila Sparta
- 3) Athény musely zrušit Athénský námořní spolek
- 4) Sparta dosadila do Athén vládu 30 tyranů. Ta se však udržela pouze rok, v roce 403 př.n.l. ji Athény s thébskou pomocí svrhly a obnovily demokracii.

Thébská hegemonie

Sparta vyhrála, ale i ona byla válkou vážně oslabena a z hegemonie nad Řeckem se neradovala dlouho. **371 př.n.l.** - pozemní **bitva u Leukter** (v Boiótii, západně od Théb). Thébský vojevůdce Epameinóndás porazil Spartu. První a největší porážka Sparty v otevřené pozemní bitvě! Následovalo 9 let thébské hegemonie (371-362 př.n.l.), která skončila, když roku 362 př.n.l. Epameinóndás padnul v bitvě. Epameinóndás porazil Spartu v bitvě u Leukter díky zcela nové taktice tzv. šikmého (kosého) šiku, který se zařizoval do formace nepřítel. V roce 362 př.n.l. sice Epameinóndás Spartu v bitvě u Mantineie znovu porazil, sám však v bitvě padnul.

8) Makedonská říše, helénismus

Makedonie byl stát na sever od Řecka. Makedonci nebyli Řekové, byli však Řekům příbuzní. V jejich čele stál král. Hlavním městem Makedonie byla Pella (ležela kousek na západ od dnešní Soluně). Makedonie využila oslabení všech řeckých států po sérii válek a ovládla Řecko:

338 př.n.l. - bitva u Chaironeie (v Boiótii - proti Filipovi stálo athénsko-thébské vojsko). Filip II., makedonský král, porazil Řeky. Konec faktické samostatnosti řeckých městských států, byly nuceny se podřídit Makedonii. Na území Řecka pak byl vytvořen **Korintský spolek**, v němž byly téměř všechny řecké státy, které se staly spojenci Makedonie. Filip II. si získal Řeky na svou stranu, když je získal pro plán tažení proti Persii.

Korintský spolek = Makedonie + její spojenci. Korintský spolek vyhlásil roku 337 př.n.l. válku Persii a Filip II. byl pověřen velením vojska. Řekové se totiž chtěli Persii pomstít za řecko-perské války, a to především za Xerxovo bezbožné ničení řeckých chrámů. Jediný řecký stát na jih od Olympu, který se odmítnul podřídit Makedonii, byla Sparta. Ta také odmítla vstoupit do Korintského spolku. Vliv Sparty poté upadl, i když nezávislost si Sparta uchovala až do počátku 2. století př.n.l. Makedonská armáda používala nový typ vojenské taktiky, tzv. falangu. Bojovníci v sevřeném útvaru drželi v rukou až 8 metrů dlouhá kopí.

336 př.n.l. - Filip II. byl uprostřed příprav na válečné tažení proti Persii zavražděn. Na trůn nastupuje jeho syn Alexandr Makedonský (Veliký). Kdo dal Filipa II. zavraždit, je nejasné. Byl zavražděn na svatbě své dcery v Aigách. Alexandr Veliký se správně jmenoval Alexandr III. Makedonský.

Alexandr Veliký (336-323 př.n.l.)

V mládí vychovával Alexandra filosof Aristoteles. Geniální vojevůdce, největší dobyvatel starověku. Nastoupil na trůn ve 20 letech. Po nástupu nejdříve zpacifikoval Řecko. Řekové se po smrti Filipa II. vzbouřili, ale Alexandr vzpouru rychle potlačil. Théby, které vedly revoltu, nechal srovnat se zemí. Poté převzal (po svém otci) hodnost vrchního velitele Korintského spolku. Rovněž zpacifikoval odboj Illyrů a Thráků.

334 př.n.l. - překročením Helléspontu (Dardanely) zahájil Alexandr vojenské tažení proti Persii. Perská říše byla sice obrovská, avšak vnitřně nejednotná.

334 - bitva u Graniku (Granikos je říčka na západě Malé Asie). Po této vítězné bitvě ovládl Alexandr Malou Asii.

333 - Alexandr rozetnul uzel v Gordiu („gordický uzel“).

333 - bitva u Issu (Issos ležel východně od Tarsu, poblíž dnešní hranice Sýrie/Turecko). Znovu porazil vojsko perského krále Dáreia III.

Poté **obsadil** (roku 332 př.n.l.) **Egypt**, který ho uvítal jako svého osvoboditele. Egypťané ho prohlásili za syna boha Ammona (v oáze Siva), načež byl prohlášen faraonem. V roce 331 př.n.l. založil Alexandr v Egyptě Alexandrii (Alexandrii celkově založil mnoho, nejvýchodnější z nich ležela na řece Indus). Pak vyrazil opět proti Persii →

331 př.n.l. - bitva u Gaugamel (Gaugaméla ležela v dnešním Iráku). Rozhodující bitva, jíž definitivně porazil Dáreia III.. Ten sice uprchnul, byl však roku 330 př.n.l. na útěku zavražděn. Poté **Alexandr zničil hlavní město perské říše Persepolis** (jako „odvetu“ za vypálení Athén Xerxem) a **přijal titul perského vládce** - krále králů. Tímto oficiálně ukončil „odvetnou výpravu“ Řeků proti Persii. Část řeckých vojáků odešla domů.

V roce 330 pak opět vyrazil se zbytkem vojska na východ. Prošel Střední Asií a **dostal se až do Indie**. Nakonec se ale musel vrátit zpět, protože jeho vojáci odmítli jít dál. Během tohoto tažení si vzal za manželku baktrijskou princeznu Roxanu. Baktrie ležela ve Střední Asii. Svatba se konala roku 327 př.n.l. V době sňatku bylo Alexandrovi 29 let, Roxaně jen 13. S Roxanou měl Alexandr vytouženého syna - následníka (jeho syn Alexandr IV. byl pohrobkem). Roxana i Alexandrův syn byli po Alexandrově smrti zavražděni během bojů diadochů o moc. Celkem měl Alexandr najednou 3 manželky, což bylo v té době zcela běžné i v Makedonii.

324 př.n.l. - Alexandr uspořádal (v Súsách) hromadnou svatbu makedonských velmožů (bylo jich 10000!) s urozenými Peršankami. Sám si při tom vzal za (další) manželku dceru Dáraia III. Cílem Alexandra bylo spojit oba národy a vytvořit tak jednotnou vládnoucí vrstvu persko-makedonské říše. Za hlavní město své říše si Alexandr zvolil **Babylon**. Zde roku **323 př.n.l.** náhle **zemřel**. V době smrti bylo Alexandrovi 33 let. Nejpravděpodobnější příčinou jeho smrti je malárie (zemřel prý po krátké horečnaté nemoci). Alexandr také hodně pil, což jeho zdravotnímu stavu jistě nepřidalo.

Říše diadochů

Po smrti Alexandra se jeho říše rozpadla. Jeho nástupci (diadochové) se stali jeho bývalí vojevůdci, kteří bojovali mezi sebou a nakonec si říši rozdělili. Boje mezi diadochy po Alexandrově smrti byly kruté. Válčilo se pomocí armád, intrik, sňatků apod. Nakonec se na troskách Alexandrově říše vytvořily **3 velké říše diadochů**:

1) Říše Ptolemaiovců. Ptolemaiovcí ovládli Egypt. Zakladatelem říše byl Ptolemaios I. Sótér („Zachránce“). Hlavním městem Egypta byla v té době **Alexandrie**. Ptolemaios I. zemřel v roce 283 př.n.l. Vláda Ptolemaiovců v Egyptě skončila v roce 30 př.n.l., kdy byl Egypt dobyt Římem.

2) Říše Seleukovců. Zakladatelem byl Seleukos I. Seleukovci ovládli asijské državy Alexandrově říše, centrum říše bylo v Sýrii. Hlavním městem říše byla **Antiocheia (Antiochie)** na řece Orontes, historicky v Sýrii, dnešní Antakya v Turecku. Ptolemaios I. i Seleukos I. byli bývalí Alexandrovi vojevůdci. Ptolemaios dokonce napsal Alexandrův životopis. Seleukos I. zemřel v roce 281 př.n.l. Říše Seleukovců byl z říší diadochů největší, ale také nejvíce nesourodá a nestabilní. Říše Seleukovců postupně upadala a ztrácela území. Definitivně zanikla roku 64 př.n.l., kdy její zbytky dobyli Římané (v té době už Seleukovci ovládali prakticky jenom Sýrii).

3) Říše Antigonovců. Potomci Antigona I. Jednookého Makedonii. Činili si rovněž nárok na Řecko. Tato říše se ustavila o něco později. Makedonie byla později poražena a ovládnuta římskou říší. Antigonos I. byl posledním diadochem, který se snažil obnovit jednotu celé Alexandrově říše. Padnul však v boji proti koalici ostatních diadochů v bitvě u Ipsu roku 301 př.n.l. Antigonovci poté ovládli Makedonii a Řecko. Říše Antigonovců byla z říší diadochů nejmenší, avšak nejjednotnější. Makedonie ztratila definitivně nezávislost po třetí římsko-makedonské válce v roce 168 př.n.l. (bitva u Pydny). Roku 167 př.n.l. byla Makedonie Římem rozdělena na 4 formálně samostatné oblasti. Roku 148 př.n.l. pak bylo území Makedonie definitivně připojeno k římské říši.

Kromě tří největších říší diadochů vznikly i další helénistické říše, např. Pergamon, Rhodos, Bosporská říše.

146 př.n.l. - pád Korintu, celé Řecko bylo definitivně připojeno k římské říši.

30 př.n.l. - Egypt (říše Ptolemaiovců) byl dobyt a připojen k římské říši. Poslední ptolemaiovskou panovnicí v Egyptě byla Kleopatra VII. Tím padla poslední helénistická říše, **konec helénismu**.

Helénistické období řeckých dějin (338 - 30 př.n.l.)

338 př.n.l. - ovládnutí Řecka Makedonií (bitva u Chaironeie)

30 př.n.l. - ovládnutí poslední helénistické říše, ptolemaiovského Egypta, Římany

Helénistická kultura - vznikla prolínáním řecké kultury s kulturami východními (asijskými, egyptskou). Řečtina byla tehdy řečí vzdělanců. Hlavními centry helénistické kultury mimo Evropu se stala města Alexandria (byla tu mj. slavná knihovna), Pergamon a Antiocheia.

Periodizace řeckých dějin - shrnutí

1) mínojské období (Kréta)	cca 2000 - 1350 př.n.l.
2) mykénské období	cca 1600 - 1200 př.n.l.
3) temné (homérské) období	cca 1200 - 800 př.n.l.
4) archaické období	cca 800 - 499 př.n.l.
5) klasické období	499 - 338 př.n.l.
6) helénistické období	338 - 30 př.n.l.

9) Řecká vzdělanost

alfabeta (řecká abeceda) - byla převzata od Féníčanů. Řekové přidali samohlásky. Stala se základem latinky i azbuky (cyrilice). Používá se dodnes, především v matematice (geometrie) a fyzice. Řečtina je, spolu s latinou, základem terminologie v mnoha vědních oborech. vzdělání - vzdělávali se hlavně chlapci. Čtení, psaní, počty, tělesná výchova, řečnictví.

Filosofie

Filosofie = „láska k moudrosti“, věda o všeobecných zákonitostech vývoje světa, myšlení a společnosti. Řada řeckých filosofů vynikla i v jiných oborech.

Thalés z Milétu - slavný filosof a matematik (Thaletova kružnice), ale i politik, jeden z bájných 7 řeckých mudrců.

Démokritos (z Abdér) - podle něj se svět skládá z atomů.

Pythagoras (ze Samu) - významný filosof a matematik (Pythagorova věta).

Nejvýznamnější filosofové však byli tito tři:

Sokrates (469-399 př.n.l.) - žil v Athénách. „Vím, že nic nevím.“ Byl odsouzen k smrti a popraven (musel vypít smrtící nápoj) za neúctu k bohům a kažení mládeže.

Platon (asi 428 - 348 př.n.l.) - rovněž Athénan, žák Sokrata. Založil v Athénách Akademii (filosofickou školu). Představitel idealistické filosofie. Výrazně ovlivnil středověkou křesťanskou filosofii (novoplatonismus).

Aristoteles (384 - 322 př.n.l.) - žák Platona, vychovatel Alexandra Velikého (přežil ho o rok). Zabýval se prakticky všemi vědami. Asi největší vědec starověku. Zakladatel vědecké logiky.

Další vědy

geometrie - Thalés z Milétu, Eukleidés (Eukleidovy věty).

fyzika - **Archimédés** (ze Syrakus). Archimédův zákon: „Těleso ponořené do kapaliny je nadlehčováno silou, která se rovná váze kapaliny tělesem vytlačené“. Archimédés také vynalezl šroubové čerpadlo, kladkostroj, prozkoumal funkci páky. Slavné jsou jeho výroky: „Neruš mi mé kruhy“ (když ho římský voják přišel zabít - zahynul roku 212 př.n.l. při dobytí Syrakus Římany, během druhé punské války - Syrakusy byly v této válce na straně Kartága), „Heuréka!“ („Už to mám“), „Dejte mi jeden pevný bod a já pohnu světem“ (v souvislosti s pákou).

Eratosthenes - vypočetl obvod Země

Ptolemaios - astronom a kartograf, tvůrce geocentrického systému.

historie - **Hérodotos** (z Halikarnassu) - „otec dějepisu“, zaznamenal především řecko-perské války.

- Thúkýdidés - sepsal dějiny peloponéské války.

- Polybios - Řek, proslavil se ale hlavně římskými dějinami
- Xenofon - řecký historik a vojevůdce, sepsal perské dějiny.

lékařství - Hippokratēs - Hippokratova přísaha. Zavedl pojmy sangvinik, melancholik, choleric, flegmatik.

zeměpis - Strabon - „otec zeměpisu“.

řečnictví - Démosthenés - filipiky (útočné řeči proti Filipu II. Makedonskému).

10) Řecké umění, kultura a sport

Úmyslně zde vynechávám literaturu, kterou berou v češtině. Řecká literatura - telegraficky: básně: Homér (viz výše - homérské eposy), básnířka Sapfó, Alkaios, Pindaros.

divadlo - tragédie: Aischylos, Sofoklés, Eurípidés

- komedie: Aristofanés

Architektura

7 divů světa - čtyři z pěti starověkých divů světa byly v Řecku, pátá pak v helénistické Alexandrii: Artemidin chrám v Efesu, mauzoleum v Halikarnassu, socha Dia v Olympii, Rhodský kolos (socha boha slunce Hélios), maják na ostrově Faru.

Základním stavebním prvkem řecké architektury byl sloup. Podle typu sloupu rozeznáváme tři styly: dórský, iónský, korintský.

divadla (amfiteátry)

stadiony - stadion byla původně délková jednotka (1 olympijský stadion = 192 metrů).

chrámy - nejslavnějším dodnes dochovaným je Parthenon v Athénách (2. chrám na athénské Akropoli je Erechtheion).

Sochařství

Polykleitos (sochař) - Doryforos (= název díla). Tzv. kánon krásy, dokonalé proporce lidského těla.

Feidiás - socha Dia v Olympii, div světa.

Myrón - Diskobolos.

(Rhodský kolos - div světa, byl z bronzu, Práxitelés - socha bohyně Afrodity)

keramika a malířství - nástěnné malby se moc nezachovaly (výjimka - Knóssos). Zachovaly se ale malby na vázách (amfory).

Olympijské hry

Poprvé se konaly roku **776 př.n.l.**, poté pravidelně jednou za 4 roky. Řekové podle olympiád počítali letopočet. Olympiáda byla nejen sportovní, ale také kulturní a náboženskou slavností - konala se k uctění boha Dia, který měl v Olympii chrám se svou sochou (div světa). Starověké olympijské hry se konaly až do roku 393 n.l., kdy je definitivně zrušil křesťanský římský císař Theodosius I. První novodobé olympijské hry se pak konaly v Athénách roku 1896.

sportovní disciplíny: běh, skok do dálky, hod diskem, oštěpem, prostý zápas, pěstní zápas, víceboj (pětiboj), závody vozů. Závodili pouze muži, závodili nazí.

umělecké disciplíny: hudba, zpěv, recitace.

Hry byly celořecké, účastnit se jich mohli pouze svobodní Řekové. Vítěz dostal v Olympii jen olivový věnec, ale doma dostal spoustu odměn, byla mu postavena socha a nemusel až do smrti platit daně. Během her byly zakázány války mezi řeckými státy.